

Тетяна Миколайко

МИХАЙЛО (ДЕСНИЦЬКИЙ) – ЧЕРНІГІВСЬКИЙ АРХІЄПИСКОП (1803–1818)

DOI: 10.5281/zenodo.5084822

© Т. Миколайко, 2021. СС BY 4.0

Стаття розкриває життєві перипетії чернігівського архієрея Михайла (Десницького) (очоловав єпархію з 1803 до 1818 рр.), резиденція якого розташовувалася на території Троїцького архієрейського будинку (Троїцько-Іллінський монастир). Окреслено його соціальне походження, рівень освіти, кар'єрне зростання, проповідницьку діяльність. Розглянуто діяльність архієрея щодо реорганізації системи духовного правління, підтримки освітніх закладів та наголошено на внеску церковного діяча в розвиток Чернігівської єпархії. Метою статті є висвітлення біографії одного з відомих чернігівських архієреїв початку ХІХ ст. Михайла (Десницького), який 15 років очолював єпархію та вносив нові правила в організацію єпархіального управління. Методи дослідження добирали відповідно до поставленої мети й ґрунтуються на основі історизму та об'єктивності. Новизна роботи полягає в тому, що зібрано біографічні дані про церковного діяча Михайла (Десницького) та запроваджено їх до наукового обігу. Висновки. Чернігівську єпархію на початку ХІХ ст. очолював сильний словом і духом архієрей Михайло (Десницький) – священнослужитель із гарною освітою, оскільки, окрім духовної освіти, мав диплом Московського університету, був доктором богослов'я та членом Російської академії наук (1802 р.) і Святійшого Правлячого Синоду. Видатний богослов і проповідник намагався розібратися в усіх єпархіальних справах та налагодити ефективну роботу в єпархії. Він був меценатом під час відновлення чи ремонтів храмів, монастирів, духовної семінарії, контролював освіченість священників. Мабуть, даремно ім'я Михайла (Десницького) згадують поруч з відомими чернігівськими архієпископами – Лазарем Барановичем, Феодосієм Углицьким та Філаретом (Гумілевським).

Ключові слова: Михайло (Десницький), Чернігівська єпархія, архієрей, преосвященний, Троїцький собор, Єлецький монастир, Троїцький архієрейський будинок.

11 листопада 1803 р. в Чернігові, у заміському архієрейському бобровицькому (від с. Бобровиця) будинку помер Віктор (Садковський), архієпископ Малоросійський та Чернігівський¹. Для чернігівців це була велика втрата, бо владика любили за чуйність та добру душу, до нього могли звернутися знать та простолюдини, багаті та жебраки, а особливо його любили «школяррики духовної семінарії»² за доброту та опіку. Поховали владика в склепі під Троїцьким собором Чернігівського архієрейського дому (Троїцько-Іллінський монастир).

Минув місяць після смерті архієпископа Віктора (Садковського) – і 18 грудня 1803 р. волею імператора Олександра І Павловича та з дозволу Святійшого Синоду (далі – Св. Синод) з Новгородської єпархії до Чернігівської було

¹ Гейда О., Тарасенко О. До біографії архієпископа Малоросійського та Чернігівського Віктора (Садковського) (1796–1803). *Сіверянський літопис*. 2014. № 4. С. 266.

² Доброгаєв М. Михаил (Десницкий) Митрополит С.-Петербургский и Новгородский, бывший митрополит Черниговский. *Прибавление к Черниговским епархиальным известиям*. 1893. № 23. С. 913. (ч. неоф.).

переведено вікарія, єпископа Староруського Михайла (Десницького)³, якого, безсумнівно, можна вважати одним із відомих чернігівських архієреїв.

«Сильний словом і духом, сам у все вникав і про все піклувався»⁴, – так про архіпастиря згадують у публікації, присвяченій 100-річчю з часу призначення його на чернігівську кафедру. Михайло (Десницький) керував Чернігівською єпархією 15 років (1803–1818), працював над благоустроєм єпархії, опікувався та надавав допомогу духовній семінарії, був меценатом під час відновлення монастирів та ремонтів храмів.

Про чернігівських архієпископів та їх внесок у розвиток єпархії можна дізнатися з наукових публікацій О. Тарасенка⁵, у яких чільне місце відведено Михайлові (Десницькому). Згадують ім'я архієрея як ініціатора створення настінного живопису в Спасо-Преображенському соборі в м. Чернігів у публікаціях П. Добровольського⁶ та А. Гаркуші⁷.

Матвій Михайлович Десницький народився 19 листопада 1761 р. в с. Топоркове Богородського повіту Московської губернії (сучасне село Топоркове Щолківського району Московської області) та був сином місцевого паламаря. Початкову освіту Матвій отримав удома, під батьківським керівництвом хлопець вивчив абетку церковного друку, часослов, Псалтир, навчився писати й із цими знаннями вступив до Троїцької духовної семінарії. Навчання там було нелегким, але обдарованого хлопця не лякали ні латинські премудрості, ні різки, і згодом він став улюбленцем учителів. Після завершення навчання у семінарії М. Десницького, завдяки його здібностям, рекомендували та зарахували до філологічної семінарії, яку відкрили в 1782 р. в Москві. Під керівництвом професорів навчального закладу хлопець вивчав історію, філософію, географію, математику, красномовство, французьку та німецьку мови, архітектуру, займався перекладами літературних творів. Крім цього, студенти факультету були зараховані до Московської академії й були зобов'язані у визначений час приходити й слухати богословські предмети. Отримавши ґрунтовну освіту, М. Десницький міг розраховувати на блискучу кар'єру, але майбутньому архієпископу в семінарії припали до душі проповіді слова Божого, а дар красномовства він мав, тому й обрав досить скромну посаду московського священника, і в 1785 р. його поставлено до церкви Іоанна Воїна (м. Москва)⁸.

Отець Матвій дуже любив свою справу, багато працював над проповідями та бесідами не лише під час літургії, а й в інший час. За десять років він полюбився своїми проповідями не тільки звичайним москвичам. Приходили його послухати імператор, граф І. Остерман, князь О. Голіцин, багато сенаторів, навіть старовіри збиралися біля дверей церкви. У 1797 р. відбулася коронація імператора Павла I Петровича, після якої монарх деякий час жив у Москві. Одного разу, зі слів генерал-майора Котлубицького, імператор проїздив повз церкву Іоанна Воїна й побачив великий натовп людей. Коли він дізнався, що з приводу храмового свята віряни зібралися послухати проповідь о. Матвія, то й сам пішов до церкви, але не зміг пройти всередину, тому залишився біля входу, на нього ніхто

³ Доброгаев М. Михаил (Десницкий)... С. 913.

⁴ С. К. К. К биографии Преосвященного Михаила Десницкого, Архиепископа Черниговского. *Прибавление к Черниговским епархиальным известиям*. 1904. № 17. С. 583–590. (ч. неоф.).

⁵ Тарасенко О. Колективний портрет чернігівських правлячих архієреїв XIX – початку XX ст. *Сіверянський літопис*. 2015. № 1. С. 78–88; Тарасенко О. Чернігівська духовна дікастерія/консисторія у структурі єпархіального управління. (1802–1917 рр.). *Сіверянський літопис*. 2014. № 1–3. С. 75–89; Тарасенко О. Керівництво Чернігівської єпархії XIX – початку XX ст.: правлячі та вікарні архієреї. *Розмовські зустрічі*. 2019. № 6. С. 181–198.

⁶ Добровольський П. Архів Черниговского кафедрального собора. *Труды Черниговской губернской архивной комиссии*. Чернигов: Типография губернского правления, 1902. Вып. 4: 1900–1902. Отд. 2. С. 9–19.

⁷ Гаркуша А. До питання про розміщення сюжетів стінопису (перша чверть XIX ст.) Спасо-Преображенського собору в Чернігові. *Сіверянський літопис*. 2017. № 4. С. 72–79; Гаркуша А. Проблеми збереження олійного стінопису (перша чверть XIX ст.) Спасо-Преображенського собору м. Чернігова. *Сіверщина в історії України: Збірник наукових праць*. Київ–Глухів, 2008. Вип. 12. С. 23–25.

⁸ Доброгаев М. Михаил (Десницкий)... С. 912–925.

не звернув уваги й ніхто не впізнав. У цей час Десницький за аналоєм читав проповідь про життя Іоанна Воїна й красномовно розповідав про обов'язки воїнів не шкодувати свого життя за царя та Батьківщину, а у відповідь царі повинні любити своїх підданих та цінити їх. Така проповідь вразила імператора і він попросив передати о. Матвію «царське дякую»⁹ та наказав запросити священника з проповіддю до палацу. Доручення виконали, о. Матвій привезли до палацу й під час зустрічі монарх хотів поцілувати його руку, але Матвій Десницький не дав цього зробити. Тоді імператор сказав: «Я твою цілую руку як у служителя вівтаря, а ти мою цілуєш, як помазаника Божого, якщо ти мені не даєш своєї, то і я не дам тобі своєї руки»¹⁰. Проповідник, збентежений, виконав бажання імператора, а потім повторив проповідь, яку читав у храмі. Після цих подій цар запросив о. Матвія їхати з ним до Санкт-Петербурга й зайняти місце придворного проповідника.

Зарахований до штату придворного духовенства церкви Зимового палацу, о. Матвій до кожного свята готував проповідь, але не часто доводилось її проголошувати, та смиренний священник хотів якось віддячити імператору за доброту і присвятив Павлу I збірку проповідей під назвою «Праця, їжа й спокій духу людського» (1799 р.)¹¹. Цього ж 1799 р. померла дружина о. Матвія, яка мала слабе здоров'я, а петербурзький клімат їй, очевидно, не підійшов. Існує також версія, що його дружина померла при пологах¹². Після такої втрати священник вирішує стати монахом. Місце постригу було обрано не випадково – Гатчина, оскільки там імператор видавав заміж свою доньку Олександрю, і туди з'їхалася вся знать та митрополит. О. Матвій розказав йому про свій намір і вмовив провести обряд постригу в Гатчинському палаці, де після всього процесу він отримав чернече ім'я Михайло. Наступного дня монаха Михайла призначено архімандритом у Свято-Юр'ївський монастир Новгородської єпархії, де він отримав від імператора орден Іоанна Іерусалимського. Згодом Михайла (Десницького) як найкращого проповідника в Петербурзі запросили на освячення храму в домі капітулу¹³ ордену Св. Іоанна та Ісааківського собору – це на всіх справило враження й послугувало подальшому його підйому церковною ієрархічною драбиною. 20 липня 1802 р. архімандрит Михайло (Десницький) був висвячений у сан єпископа Староруського, вікарія Новгородської єпархії, а за свої літературні праці його визнали членом академії наук¹⁴. Та недовго Михайло (Десницький) був єпископом Староруським: завдяки своїм талантам та літературним здобуткам він набагато випередив багатьох єпископів, і 18 грудня 1803 р. імператор Олександр I призначає його Чернігівським єпископом, а указом Св. Синоду за № 3913 про це була повідомлена Чернігівська Дикастерія¹⁵.

У місцевій періодиці, зокрема «Чернігівських єпархіальних відомостях»¹⁶, цікаво описано м. Чернігів, яким воно було на поч. XIX ст., тобто в час приїзду Михайла (Десницького). Тоді місто стає губернським центром, з'являються перші плани реконструкції міста. У Чернігові в той час було дві вулиці для вільного проїзду – Олександрівська (сучасна вул. Кирпоноса) та Гонча (колишня вул. М. Горького), а решта території міста переплетена вуличками та протоптаними стежками. Жвавою й найбільш заселеною була частина міста біля П'ятницької церкви, але й тут було багато провулків. Передмістя тодішнього Чернігова характеризували як «страшну глухомань»¹⁷. Унизу, біля Катерининської церкви в напрямку до Єлецького монастиря, існувала Московська слобідка, заселена нижчими чинами чернігівської поліції. Унизу, від Єлецького монастиря до

⁹ Доброгаєв М. Михаїл (Десницький)... С. 912–925.

¹⁰ Там же.

¹¹ Там же. С. 981–989.

¹² Тарасенко О. Колективний портрет чернігівських правлячих архієреїв... С. 82.

¹³ У 1797 р. Павло I створив «Капітул російських орденів» – установу, що відала всіма нагородними справами (Словник української мови: в 11 томах. 1973. Т. 4. С. 94).

¹⁴ Доброгаєв М. Михаїл (Десницький)... № 24. С. 981–989.

¹⁵ Там же.

¹⁶ Там же.

¹⁷ Там же.

церкви пророка Іллі, простяглася Лісковиця, названа так від густих горішників і заселена торговцями, пекарями, булочниками, бубличницями, рибалками, штатними служителями Єлецького монастиря та різними ремісниками. Ковалівка (район сучасної вул. Київської¹⁸), у ті часи північний квартал міста, була слободою, заселеною ковалями. Декілька кварталів внизу форпосту складали Вовчу слободу, що утворювала хутір, заселений жебраками й усякими асоціальними елементами. Про чернігівські собори зазначалося, що вони були бідні. У Троїцькому соборі відбулися відновлювальні роботи, але бракувало розпису. Воскресенська церква виконувала функції цвинтарної, а інші монастирські храми відчували брак коштів і потребували великих затрат на відновлення¹⁹. Не все гаразд було й у справах єпархії, так як, за словами архієпископа Філарета (Гумілевського), преосвященний Михайло «застав в єпархії безлад, накопичений роками»²⁰.

Перед своїм приїздом до Чернігова єпископ визначив один із пріоритетів у діяльності єпархії так, що надіслав до Троїцького архієрейського дому 6 томів своїх бесід, під назвою «Праця, їжа і спокій душі людської», де на першому томі зробив напис: «У бібліотеку архієрейського Чернігівського дому від автора Михайла, єпископа Чернігівського 1803 р., грудня 18 дня, – у день призначення на єпархію цю»²¹. Цей вчинок указував на спосіб правління єпархією і підкреслював, що священнослужитель – це, перш за все, пастир-учитель, який має акцентувати свою увагу на проповідях церковних. Уже в 1804 р. за підписом Михайла (Десницького) складено список проповідей у Троїцькому соборі. У звичайні дні проповідь читали вчителі духовної семінарії, священники з інших населених пунктів, а по неділях та на свята проповідував сам преосвященний Михайло. Про успіх його проповідей свідчить запис князя О. Куракіна 1805 р., про те, що чернігівське міське суспільство сходиться до собору послухати проповідь Михайла (Десницького) навіть взимку²². Проповідь – це один із засобів пробудження в народі релігійних почуттів, тому єпископ уважав, що головну роль у богослужінні грає виразність та розбірливість мови, а враження можна підсилювати прекрасним хором, який приходили послухати чернігівці. Хор преосвященний Михайло утримував чисельний – до 50 й більше співців. Із хором він поїхав навіть до Санкт-Петербурга, коли його викликали у 1814 р. до Св. Синоду. Спів чернігівського хору був настільки чудовий, що за розпорядженням обер-прокурора Св. Синода князя О. Голіцина йому виділили 814 крб.²³

Для Михайла (Десницького) священнослужитель – це вчитель, тому церковну проповідь мають читати добре освічені служителі Церкви. Щоб привернути увагу до священнослужіння, він дозволив семінаристам ставати священниками, навіть якщо вони не досягли 30 років, але могли скласти екзамен з письма, читання та знали нотний спів, а на посаду диякона, крім цього, перевірялися здібності до читання повчань та знання катехізису. Деяких священнослужителів архієрей екзаменував особисто, здібних заохочував, а неписьменних міг позбавити посади або віддавав на військову службу. Тому зрозуміло, що преосвященний Михайло цікавився справами семінарії, яка майже не мала коштів на утримання студентів, учителів, не вистачало грошей на опалення, ремонти навчального корпусу та інших споруд. Відповідно, щоб покращити стан навчального закладу, він вирішив звернути увагу меценатів на семінарію, а щоб власним прикладом спонукати інших, пожертвував 1000 крб. із власних коштів. Про потреби навчального закладу Михайло (Десницький) написав Московському митрополи-

¹⁸ Сапон В. Вулиці старого Чернігова: Історико-краєзнавчі етюди. Чернігів. Деснянська правда, 2007. С. 54.

¹⁹ Доброгаєв М. Михаил (Десницкий)... № 24. С. 981–989.

²⁰ С. К. К. К биографии Преосвященного... С. 583–590.

²¹ Доброгаєв М. Михаил (Десницкий), митрополит С.-Петербургский и Новгородский, бывший архиепископ Черниговский. Прибавление к Черниговским епархиальным известиям. 1894. № 1. С. 1–14. (ч. неоф.).

²² Там же.

²³ Доброгаєв М. Михаил (Десницкий)... № 3. С. 117–136. (ч. неоф.).

ту Платону й отримав від нього 100 крб. Крім того, у семінарії архієпископ запропонував влаштувати вчорні акти (виступи), на які запрошували чиновників і поміщиків не тільки з Чернігова, а й із інших міст, де ті слухали канти, виступи латинською, грецькою, єврейською, німецькою й французькою мовами, диспути й хвалебні промови на честь шанованих гостей. Така робота не проходила безслідно: учні шліфували знання, а навчальний заклад привертав увагу заможних людей, які могли фінансово допомогти. Отже, Михайло (Десницький) не лише покращив побут вихованців, а й завершив почате до його приїзду будівництво бібліотеки та збудував дерев'яний двоповерховий корпус для семінаристів, яких утримували казенним коштом. Окрім цього, єпископ відвідував класи, зважав на методику викладання, давав поради наставникам, для кращих успіхів у вивченні риторики розділив її на два класи, дарував у бібліотеку книги²⁴.

Глибоко розуміючи значення храму Божого для народу, преосвященний Михайло (Десницький) піклувався й підтримував монастирі, слідкував за станом храмів і урочистістю богослужіння. Антонієві печери та Іллінська церква були відновлені ще за часів архієпископа Віктора (Садковського), а на долю Михайла (Десницького) залишилися Троїцький собор і Єлецький монастир. Ще преосвященний Віктор скаржився Св. Синоду, «що Троїцька церква у склепіннях псується і занепадає»²⁵, і у відповідь у 1800 р. отримав фінансову допомогу на ремонт у розмірі 5000 крб. Іконостас у храмі від високої вологості теж зіпсувався, оскільки Троїцький монастир був закритий у 1786 р., а ченців перевели до Єлецького монастиря, туди ж перенесли й чудотворну ікону Іллінської Богоматері. Єпископ Михайло (Десницький) продовжив справу архієпископа Віктора (Садковського), оскільки за його ініціативи активізувалися ремонтні роботи у Троїцькому монастирі після пожежі 1808 р., внаслідок якої постраждали Троїцький собор та Введенська церква, а саме згоріли бані. Єпископ звернувся по допомогу до Св. Синоду й отримав 12000 крб. на відновлення Троїцького собору. До цієї суми були також додані кошти меценатів. Узагалі за час його правління було зроблено чимало ремонтів у всьому Архієрейському домі. У Троїцькому соборі всі бані покрили залізом, поставили п'ятиярусний іконостас з колонами та капітелями, а стіни й склепіння у соборі розписали священними зображеннями. Наскільки Михайло (Десницький) переймався справами відновлення собору, свідчать розповіді очевидців: «Він не лише вказував, де яке зображення має бути розміщене, але й сам піднімався по риштуванню на гору й слідкував за правильністю та охайністю іконопису»²⁶. Тоді ж на дзвіниці було встановлено великого дводобового годинника.

Не залишив преосвященний Михайло без уваги і Єлецький монастир, де зберігали чудотворну ікону Єлецької Божої Матері. Тоді монастир перебував у напівзруйнованому стані, а його храми потребували відновлення. Крім того, буревій, що стався в ніч з 25 на 26 травня 1815 р., спричинив багато пошкоджень. Тому архієпископ дозволив використати на ремонт Єлецького монастиря частину грошей, конфіскованих у монастирів єпархії за часів Катерини II, потім отримав допомогу від Св. Синода в розмірі 6500 руб., а коли цих коштів не вистачило, то дозволив монастирю взяти кредит у скарбниці в розмірі 8000 крб. за умови, що кожного року буде виплачувати по 500 крб. із окладної суми. За ці кошти зсередини та зовні був оновлений Успенський собор, перекритий дах, на дзвіниці переробили баню, монастирська стіна, яка місцями обвалилася, була відремонтована, наведена покрівля та заново відновлена церква Петра і Павла, у якій Аким Юрінов установив новий іконостас вартістю 1295 крб.²⁷

²⁴ Доброгаев М. Михаил (Десницкий)... № 1. С. 1–14.

²⁵ Доброгаев М. Михаил (Десницкий)... № 2. С. 67–77.

²⁶ Там же.

²⁷ Там же.

Приводячи в належний стан монастирі, єпископ не залишив без уваги й міські чернігівські храми. Так, завдяки його клопотанню та за підтримки генерал-губернатора князя О. Куракіна, імператор Олександр I дав дозвіл на виділення 10400 крб. з будівельного капіталу на відновлення Борисоглібського собору, який після закриття однойменного монастиря почав руйнуватися. На ці кошти відремонтували стіни, а відновлення іконостасу та стінопис контролював сам Михайло (Десницький)²⁸. Із особливою увагою преосвященний займався оновленням Спаського собору, у тому числі разом із кафедральним протоієреєм Іоаном (Єленевим) уклав план настінного живопису собору. 14 грудня 1814 р. протоієрей представив план, «як і чим пристойно пофарбувати собор»²⁹, отримав схвальну резолюцію та дозвіл на початок роботи, але на їх здійснення бракувало коштів. Іоан (Єленев) почав збирати гроші на собор, шукав меценатів, а єпископ звернувся з клопотанням до Св. Синоду – і на оздоблення Спаського собору було виділено 7144 крб. Оскільки Михайла (Десницького) незабаром було переведено до Санкт-Петербурга, завершував розпочату справу його наступник – архієпископ чернігівський Симеон (Крилов). За Михайла (Десницького) завдяки його турботі надали належного стану Катерининській і П'ятницькій церквам, Воскресенський храм став приходським, а кладовище від церкви перенесли до північно-західної частини міста. Проте не лише чернігівськими храмами обмежилась увага архієрея. Завдяки його протекції відновлено і приведено у порядок ніжинський Благовіщинський монастир, Домницький монастир отримав ступінь другокласного, у козелецькому Георгіївському монастирі (сьогодні Данівський жіночий монастир) збудовано монастирську стіну, мурований корпус з теплою церквою та поновлено іконостас, до Крупицького Миколаївського монастиря 1812 р. перенесли образ Миколи Чудотворця³⁰.

Окрім ремонтів у монастирях та храмах Чернігова, преосвященний Михайло (Десницький) добився від губернатора, князя О. Куракіна, щоб усі муровані споруди перебували під наглядом. Для цього слід було, на його думку, призначити майстра, який керуватиме будівництвом і ремонтами культових споруд. Настоятелі монастирів та духовне керівництво Чернігівського повіту без відома влади не повинні були починати будівництво споруд із цегли³¹.

Перебуваючи на чернігівській кафедрі, єпископ Михайло (Десницький) зміг налагодити роботу Чернігівської духовної дикастерії, хоча цей процес проходив повільно й складно. Часто члени консисторії не погоджувалися з пропозиціями преосвященного, та, незважаючи на це, він зміг організувати систему єпархіального управління й сам розробив форми офіційних паперів для ведення діловодства. Структуру чернігівської дикастерії/консисторії, її функції та роль у єпархіальному управлінні дуже інформативно висвітлив О. Тарасенко³².

Найкращим методом для налагодження порядків у церковно-єпархіальному житті Михайло (Десницький) вважав щорічний виїзд на перевірку єпархії. Ці виїзди супроводжувалися святковістю та пишністю, і супроводжувало його до 40 осіб. Інколи він об'їздив єпархію за один раз, тому огляд міг тривати декілька місяців³³.

Так Михайло (Десницький) уважно, поступово, без натиску вводив нові невеликі реформи в управлінні єпархією, і з цього приводу влучно про нього написав архієпископ Філарет (Гумілевський): «Спустя 30 лет после блаженного Михаила, в Черниговской епархии еще жив Михаил: на что ни посмотрите, везде найдете более или менее заметные следы его пастырской деятельности»³⁴.

²⁸ Доброгаев М. Михаил (Десницкий)... № 3. С. 117–136.

²⁹ Там же.

³⁰ Там же.

³¹ С. К. К. К биографии Преосвященного... С. 583–590.

³² Тарасенко О. Чернігівська духовна дикастерія/консисторія... С. 75–89.

³³ Доброгаев М. Михаил (Десницкий)... № 3. С. 117–136.

³⁴ С. К. К. К биографии Преосвященного... С. 584.

Поховавши свою маму у Чернігові, Михайло (Десницький) прийняв рішення у разі його смерті нікого з сусідніх єпархій не запрошувати, щоб похорон здійснило чернігівське духовенство, і місце поховання обрав біля могили матері. Облачення, у якому його мали поховати, він налаштував сам і брав із собою у поїздки, хоча Чернігів не став останнім місцем служіння преосвященного. У листопаді 1806 р. він був висвячений у сан архієпископа, а на підставі указу Св. Синоду 1814 р. призначений його членом³⁵, після чого переїхав до Санкт-Петербурга.

У столиці однією зі справ, яка припала йому до душі, була участь у роботі Російського біблійного товариства з перекладу Біблії, її розділів на різні мови. Російське біблійне товариство засноване 6 грудня 1812 р. й спочатку називалося Петербурзьким. У 1814 р. «за видавництво повчальних проповідей та опіку духовними училищами»³⁶ до складу комітету товариства обрано доктора богослов'я Михайла (Десницького)³⁷. 26 березня 1818 р. чернігівського архієпископа Михайла (Десницького) призначили митрополитом Санкт-Петербурзьким, Естляндським, Фінляндським і архімандритом Свято-Троїцької Олександрівської лаври, а тому його тісний зв'язок з Черніговом припинився назавжди. Невдовго керував Михайло (Десницький) митрополією – 24 квітня 1821 р. він помирає. За заповітом поховали його ще в неосвяченому храмі Зішестя Святого Духа (м. Санкт-Петербург) у вівтарі перед жертвником³⁸. Після смерті архієпископ залишив 300 надрукованих проповідей, які умовно поділялися на такі теми: християнської віри та моралі, повчальні бесіди про внутрішній духовний та зовнішній тілесний стан людини, проповіді та бесіди у святкові, недільні дні.

Отже, Чернігівську єпархію на початку XIX ст. очолював сильний словом і духом архієрей Михайло (Десницький) – священнослужитель з гарною освітою, оскільки, окрім духовної освіти, мав диплом Московського університету, був доктором богослов'я та членом Російської академії наук (1802 р.) і Святейшого Синоду. Видатний богослов і проповідник намагався розібратися у всіх єпархіальних справах та налагодити ефективну роботу в єпархії. Він був меценатом під час відновлення чи ремонтів храмів, монастирів, духовної семінарії, контролював освіченість священників. Мабуть, марно ім'я Михайла (Десницького) згадують поруч із відомими чернігівськими архієпископами – Лазарем Барановичем, Феодосієм Углицьким та Філаретом (Гумілевським).

References

Harkusha, A. (2017). Do pytannia pro rozmishchennia siuzhetiv stinopysu (persha chvert XIX st.) Spaso-Preobrazhenskoho soboru v Chernihovi [To the question of placing the plots of the frescoes (first quarter of the XIX st.) of the Transfiguration Cathedral in Chernihiv]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 4.

Harkusha, A. (2008). Problemy zberezhenia oliinoho stinopysu (persha chvert XIX st.) Spaso-Preobrazhenskoho soboru m. Chernihova [Problems of preservation of the oil mural (first quarter of the XIX st.) of the Transfiguration Cathedral of Chernihiv]. *Sivershchyna v istorii Ukrainy.– Sivershchyna in the history of Ukraine*, 12.

Heida, O., & Tarasenko, O. (2014). Do biohrafii arkhiepyskopa Malorosiiskoho ta Chernihivskoho Viktora (Sadkovskoho) (1796–1803) [To the biography of the Archbishop of Little Russia and Chernihiv Victor (Sadkovskiy) (1796–1803)]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 4.

Sapon, V. (2007). Vulytsi staroho Chernihova: Istoryko-kraieznavchi etudy [Streets of old Chernihiv: Historical and local lore sketches]. Chernihiv, Ukraine.

³⁵ Доброгаев М. Михаил (Десницкий)... № 5. С. 203–216.

³⁶ Там же.

³⁷ Хитровська Ю. В. Історія виникнення та діяльність «Російського Біблійного товариства». (1812–1826 pp.). URL: <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/711/Hitrovska.pdf?sequence=1>.

³⁸ Там само.

Tarasenko, O. (2015). Kolektyvnyi portret chernihivskykh pravliachykh arkhie-reiv XIX – pochatku XX st. [Collective portrait of Chernihiv ruling bishops of XIX – early XX c.]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 1.

Tarasenko, O. (2014). Chernihivska dukhovna dikasteriia/konsystoriia u strukturі yeparkhialnoho upravlinnia. (1802–1917 rr) [Chernihiv spiritual dicastery/ consistory in the structure of the diocesan administration (1802–1917)]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 1–3.

Tarasenko, O. (2019). Kerivnytstvo Chernihivskoi yeparkhii XIX – pochatku XX st: pravliachi ta vikarni arkhiierei [Leadership of the Chernihiv diocese XIX – early XX c.: ruling and vicar bishops]. *Rozumovski zustrichi, – Rozumovsky meetings*, 6.

Khytrovska, Yu. (2009). Istoriia vynyknennia ta diialnist «Rosiiskoho Bibliinoho tovarystva» (1812–1826 rr.) [History of the origin and activity of «The Russian Bible Society» (1812–1826)].

Миколайко Тетяна Анатоліївна – молодший науковий співробітник науково-просвітницького відділу Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній» (вул. Преображенська, 1, Чернігів, Україна).

Mykolaiko Tetiana A. – junior researcher of the department of Ancient Chernihiv National Architectural and Historical reserve (1 Preobrazhenska Street, Chernihiv, Ukraine).

E-mail: mikolaykot@ukr.net

МΥΚΗΑΙΛΟ (DESNYTSKYI) – CHERNIHIV ARCHBISHOP (1803–1818)

The article reveals the life vicissitudes of the Chernihiv bishop Mykhailo (Desnytskyi) (who headed the diocese from 1803 to 1818 ss.), whose residence was located on the territory of the Trinity bishop's house (St. Trinity-Ilyynskiy Monastery). His social origin, level of education, career growth, preaching activity are also outlined. The activity of the bishop on reorganization of the system of spiritual administration, supporting of educational institutions is considered and the contribution of the church figure to the development of the Chernihiv eparchy is emphasized. The purpose of the article is clarification of the biography of one of the famous Chernihiv bishops of the early XIXth century, Mykhailo (Desnytskyi), who headed the diocese for 15 years and introduced new rules in the organization of the diocesan administration. The research methods were selected in accordance with the set purpose and are based on historicism and objectivity. The novelty of the work is that biographical data about the church figure Mykhailo (Desnytskyi) were collected and implemented into scientific circulation. Conclusions. Chernihiv eparchy in the early XIXth century was headed by a strong in word and spirit of bishop Mykhailo (Desnytskyi). He was the priest with a good education, because, moreover of spiritual education, had a diploma of the Moscow University, moreover, he was a doctor of theology and a member of the Russian Academy of Sciences (1802s.) and the Holy Synod. The outstanding theologian and preacher tried to sort out all the eparchy affairs and to adjust an effective work in the eparchy. He was a patron during the restorations or repairs of churches, monasteries, local seminary. In addition, he controlled the education of priests. Apparently, it is not in vain that the name of Mykhailo (Desnytskyi) is mentioned next to the famous Chernihiv archbishops – L. Baranovich, F. Uglitskyi and Filaret (Humilevskyi).

Key words: Mykhailo (Desnytskyi), Chernihiv eparchy, bishop, the Right Reverend, St. Trinity cathedral, Yeletskyi Monastery, Trinity bishop's house.

Дата подання: 16 травня 2021 р.

Дата затвердження до друку: 20 травня 2021 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Миколайко, Т. Михайло (Десницький) – чернігівський архієпископ (1803–1818). *Сіверянський літопис*. 2021. № 3. С. 39–47. DOI: 10.5281/zenodo.5084822.

Цитування за стандартом APA

Mykolaiko, T. Mykhailo (Desnytskyi) – chernihivskyi arkhiepyskop (1803–1818) [Mykhailo (Desnytskyi) – Chernihiv archbishop (1803–1818)]. *Siverianskyi litopys* – *Siverian chronicle*, 3, P. 39–47. DOI: 10.5281/zenodo.5084822.

